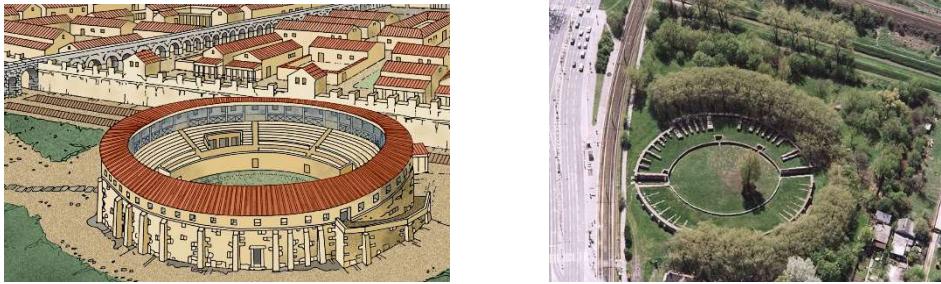

Gladiátorok Aquincumban (olvasmány)

5. osztályos diákoknak

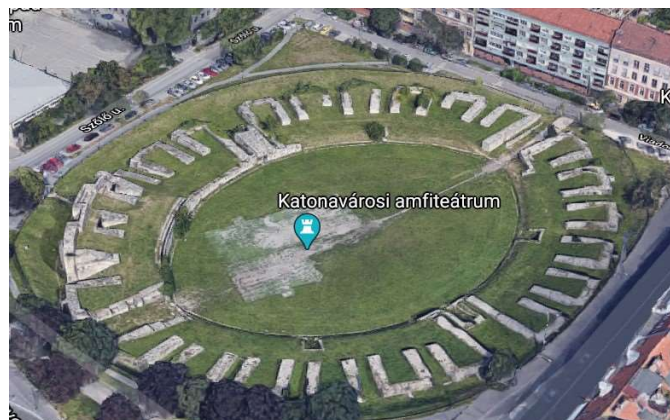
A gladiátorjátékok a római kori szórakoztatóipar meghatározó elemei voltak szerte a birodalom területén. Ez a megállapítás nem csak Róma városára igaz, hanem a többi, különböző *provinciákban* (tartomány) található településre is. Alsó-Pannonia tartományi székhelyeként a 2. és 3. században élte virágkorát Aquincum, ahol két *amphitheatrumot* (amfiteátrumot, körszínházat) is találunk. Mind a kettő a 2. század első felében épült. A méretileg kisebb amfiteátrum a mai Aquincumi Múzeum és Régészeti park mellett tekinthető meg, az egykori polgári városrész északi falán kívül. Fénykorában az épület 2500-3000, egyes vélekedések szerint akár 5000 néző befogadására is alkalmas volt.

A polgárvárosi amfiteátrum rekonstrukciós rajza (balra) és az épület mai állapota légifelvételen (jobbra)

Érdekessége az épületnek, hogy néhány egykori nézőjének a nevét is ismerjük, amelyek a kő ülőkékbe vésvé maradtak fenn. Így például tudjuk, hogy Valerius Julianus és Aelius Quintus mellett egy hölgy is, Gaia Valeria Nonia is gyakran járt a gladiátorjátékokra. Az amfiteátrum mellett egy, a gladiátorok által nagy becsben tartott istennőnek, Nemesisnek (a sors istennője) állított szentély is megtalálható, csakúgy, mint egy gladiátor iskola maradványai is.

A katonai városrészt dél felől határoló amfiteátrum méretileg nagyobb a polgárvárosinál, azonban kialakításuk hasonló. A mai Nagyszombat utca és Viador utca kereszteződésénél található amfiteátrumunk *arenaja* (aréna, küzdőtér, eredeti jelentése: homok) a legnagyobb a világon. Az ovális formájú küzdőtér 90 x 66 méter kiterjedésű, ezáltal 3 méterrel hosszabb és 12 méterrel szélesebb a leghíresebb római körszínház, a Róma városában található Colosseum (*Amphitheatrum Flavium*) arénájánál is. Fontos kihangsúlyozni, hogy ez az elsőség csupán a küzdőterre és nem az egész épület méretére vonatkozik, nézőterén ugyanis „csupán” 12000-13000 fő tudott helyet foglalni.

A katonavárosi amfiteátrum műholdfelvételen (forrás: Google Maps)

Az aquincumi körszínházakhoz hasonló, több mint kétszáz épület adott helyet elsősorban a gladiátorküzdelmeknek és állatviadaloknak. Ezek mellett tengeri csatákat (ebben az esetben vízzel töltötték fel a küzdőteret), kivégzéseket, de akár katonai gyakorlatokat és egyéb nem harci tevékenységeket is folytathattak bennük. A Colosseumhoz hasonlóan az aquincumi katonavárosi amfiteátrum is alkalmas volt arra, hogy tengeri ütközeteket rendezzenek benne.

A gladiátorok küzdelme eredetileg nem a nép szórakoztatását szolgálta, holott viszonylag hamar felismerték az ebben rejlő lehetőségeket. A rómaiak az etruszkok vallási szokását emelték át a saját

hitvilágukba és kezdetben egy temetkezési szertartás részét alkották. Ebben az időben még nem léteztek amfiteátrumok és többezres nézőközönség sem figyelte a küzdőket.

A későbbiekben azonban már a „*panem et circenses*” (kenyeret és cirkuszt <a népnek>) elvet követve egyre több, látványosabb és hosszabb ideig tartó játékokat rendeztek. A játékok fő résztvevői a gladiátorok voltak, akik ember-ember elleni harcot vívtak, illetve a *venatorok*, akik vadállatokra vadásztak vagy megküzdöttek velük. A gladiátorok felszerelési tárgyai közül számosat vettek át a *legionariusoktól* (római katonák). Nevük is az általuk használt kardból, a *gladiusból* (gladiátor= kardot forgató ember) származik.

Természetesen nem csak kardból állt a felszerelésük. Fegyverzetük és páncéljaik alapján a gladiátorok különböző fegyvernemekre oszthatók és ennek okán alapvetően párban küzdöttek. A legismertebb, legközkedveltebb párosítások például a *secutor-retiarius* és *thraex-murmillo* voltak. A párosítások kialakításánál törekedtek a felszerelés és testi erőbeli kiegyensúlyozottságra. A gladiátoroknak alapvetően két nagy csoportját lehet megkülönböztetni. A rabszolga, hadifogoly és bűnöző származásúak, akik társadalmi helyzetük és létszámuknál fogva élethalál küzdelmet vívtak a nép szórakoztatása végett. A mennyiségi küzdőkkel szemben a minőségi harcot a polgári származású, önkéntes gladiátorok mutatták be, akik megfelelő ellátásban és képzésben is részesültek. Őket egy adott élethelyzet vagy akár a kalandvágy motiválta. Az ő esetükben elsősorban a harc színvonala (izgalma, profizmusa, drámaisága) szórakoztatta a népet. Az egykoron híres gladiátorokat a legkülönbözőbb hétköznapi tárgyakon jelenítették, örökítették meg. Aquincumban is számos gladiátorábrázolással találkozhatunk kerámia, üveg, ezüst, csont tárgyakon egyaránt.

Aranyozott ezüst fibula gladiátorábrázolással az Aquincumi Múzeum gyűjteményéből

Az egyik legszebb tárgy egy aranyozással ellátott ezüstműből készült *fibula* (ruhakapcsolótű), amely egy álló helyzetben lévő *secutor* és egy földre kerülő *retiarius* fegyvernemű gladiátort ábrázol. Mind a kettő könnyedén felismerhető felszereléséről. A *secutor* lekerekített sisakot, karpáncélt és lábvédőt visel, miközben kezében *gladius* és nagyméretű pajzsot tart. A *retiarius* legjellegzetesebb védő eszköze a kart és a fejet is óvó páncélja. Elsődleges fegyvere a háromágú szigony és a háló, de most kezében már csak a tör figyelhető meg.

Csontból faragott gladiátort ábrázoló késnyél az Aquincumi Múzeum gyűjteményéből

A murmillo fegyvernembe tartozó gladiátorok felszerelése sokban emlékeztet a római katonákéra. Szembetűnő a hasonlóság a kard (gladius) és a nagyméretű téglalapformájú pajzs (scutum) esetén. Védelmüket karpáncél és lábvért mellett, jellegzetes alakú sisak szolgálta.

Gladiátorábrázolás kerámia olajmécsesen az Aquincumi Múzeum gyűjteményéből

A thraex (trák) gladiátorok jellegzetes fegyvere az ívben meghajló pengéjű kard, amelyről viszonylag könnyű felismerni őket. Célja, hogy könnyebben az ellenfél pajzsa mögé tudjanak szúrni, megteremtve ezzel az egyensúlyt, amire szükségük is volt, hiszen láb- és karpáncéljuk, sisakjuk ellenére pajzsuk mérete nem érte el ellenfeleikét.

SZÓJEGYZÉK

amphitheatrum: magyaros írással amfiteátrum, az a jellemzően ovális római épülettípus, ahol egyebek mellett a gladiátorküzdelmeket is tartották

arena: az amfiteátrumok közepén található, általában belső fallal körülvett küzdőtér, a kifejezés a homok szóból származik

fibula: ruhakapcsolótű, amely akár több réteg ruha, vastagabb köpeny összefogására is alkalmas volt

gladiátor: a gladius szóból eredő kifejezés az amfiteátrumban ember-ember elleni küzdelmet vívókra

gladius: római katonák és gladiátorok egy csoportja által használt egyenes pengéjű, alapvetően szúrásra kialakított kard

legionarius: római katona

Nemesis: a sors istennője a római hitvilágban

provincia: Itálián kívüli, fegyverrel elfoglalt adófizető tartomány

venator: amfiteátrumokban ember-állat elleni harcot vívó személy

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

Kinek lehetett foglalt ülőhelye a polgárvárosi amfiteátrumban?

- a) Gaius Julius Caesar
- b) Gaia Valeria Nonia
- c) Tiberius császár

Hol található a világ legnagyobb arénájú amfiteátruma?

- a) Aquincum
- b) Róma
- c) Pula

Milyen célja volt eredendően a gladiátorjátékoknak?

- a) diadalmenetek bevezetője volt
- b) kenyérsütők „cirkuszából” kezdődött verekedés
- c) temetési szertartás része volt

Honnan származik a gladiátor kifejezés?

- a) a gladius, kard szóból
- b) a régi típusú fém radiátoroktól
- c) az „emberrel harcoló” kifejezésből

Melyek gladiátor fegyvernemek az alábbiak közül?

- a) gladius, velux, varanus, humerus, radius
- b) hypocaustum, praefurnium, tegula, velum
- c) andabates, provocator, secutor, retiarius, murmillo, thraex

Mi az a fibula?

- a) ruhakapcsolótű
- b) az emberi sípcsont latin neve
- c) állatos tanmese

Milyen fegyverei voltak egy retiariusnak?

- a) kard, pajzs, dárda
- b) ívben meghajló pengéjű kard, pajzs, tőr
- c) háromágú szigony, háló, tőr